

SENAMIESČIŲ IR ISTORINIŲ CENTRŲ REKONSTRAVIMAS LIETUVOJE: VERTYBIŲ NUSTATYMAS, METODINIAI PRINCIPAI, PLĖTROS MODELIAVIMAS

Dalia Dijokienė

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Pylimo g. 26/1, LT-01132 Vilnius, Lietuva

dalia.dijokienė@vgtu.lt

Urbanistikos paveldo vertybės sąvoka žmonijos sąmonėje yra palyginti jauna. Pasaulio materialiojo nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos raidoje urbanistikos paveldo objektai pradėti saugoti vėliausiai. Jų apsauga formavosi kaip priešprieša dominuojantiems urbanizacijos procesams. Straipsnyje analizuojamas turtingas Lietuvos urbanistikos XX a. paveldotyros mokslinis pagrindas, lėmęs urbanistikos vertybių išaiškinimą ir įteisinimą. Aptariamas dabartinis urbanistikos paveldo tvarkybos teisinis pagrindas ir jo trūkumai. Konstatuojama, kad XXI a. projektiniai pasiūlymai, kuriuose būtų modeliuojama esamomis urbanistinėmis vertybėmis ir ieškoma naujos erdvinės tūrinės kokybės miestuose, praktiškai atliekami tik studentų akademinuose darbuose.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: miestas, senamiestis, istorinis centras, urbanistikos paveldas, urbanistikos paveldo vertybė, istoriškai susiformavusių urbanistinių struktūrų vystymasis, nekilnojamas kultūros paveldas, reglamentavimas.

ĮVADAS

Beveik visų didžiųjų Lietuvos miestų centrinės dalys turi istoriškai susiklosčiusias vertingas urbanistines struktūras – senamiesčius, istorinius miestų branduolius ar miesto užuomazgą menančius urbanistinius darinius. Centrinės miesto dalies urbanistinė renovacija priklauso nuo istorinių miesto dalių tvarkymo koncepcijų. Lietuvoje esame paveldėję turtinę mokslinę/tiriamąją urbanistikos paveldo vertybių nustatymo metodiką, apsaugai įgyvendinti yra su-

kurta įstatyminė bazė, tvarkymui realizuoti parengti ir rengiami reglamentai, tačiau istorinių miesto dalių vystymo(si) procesas yra beveik nevaldomas: arba vyksta chaotiškai, arba nevyksta visai.

Prieš porą metų straipsnio autorė atliko tyrimą, kuriame nagrinėjo Lietuvos urbanistikos paveldotyros raidą. Jo rezultatai yra publikuoti¹. Šiame straipsnyje taip pat remiamasi tuomet atliktų tyrimų

1 Dalia Dijokienė, „Urbanistikos paveldo tvarkybos ištakos ir šiuolaikinė situacija Lietuvoje“, in: *Urbanistika ir architektūra [Town Planning and Architecture]*, Vilnius, 2011, 35(4), p. 238–248.

medžiaga, jie papildomi, koreguojami. Be to, ieškoma atsakymo į klausimą: ar XXI a. Lietuvoje yra išlikęs senamiesčių ir istorinių centrų rekonstravimo modeliavimas? Apžvelgiama valstybinė politika, susijusi su urbanistikos paveldu, ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto (toliau – VGTU) Architektūros studijų akademinų darbų praktika.

Straipsnyje autorės vartojamas terminas urbanistikos paveldo *tvarkyba* apima visas sritis – vertybių nustatymą, įteisinimą, apsaugą ir tvarkymą (angliškas termino atitikmuo – *management*)^{2,3}.

1. URBANISTIKOS VERTYBIŲ NUSTATYMO IR PRIPAŽINIMO RAIDA LIETUVOJE

Nors 1936 m. Vilniaus senamiestis buvo įteisintas kaip Lenkijos reliktas, 1949 m. Vilnius buvo paskelbtas vienu iš 20-ties svarbiausių SSRS miestų ir tais pačiais metais Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Kėdainių senamiesčiai buvo įtraukti į Lietuvos architektūros paminklų sąrašą, realiai urbanistikos paveldo moksliniai tyrimai Lietuvoje buvo pradėti XX a. 6 dešimtmetyje. Šioje srityje dirbo ne vienas iškilus Lietuvos urbanistas ir architektas (K. Šešelgis, A. Miškinis, A. Pilypaitis, V. Jurkštas, A. Spelskis, J. Baršauskas ir kt.).

Pradiniame Lietuvos urbanistikos paveldo vertingų objektų išaiškinimo ir įteisinimo etape darbą atliko architektai Algimantas Miškinis ir Antanas Pilypaitis. Pirmasis tyrinėjo visą Lietuvos urbanistikos

paveldą (darbą pradėjo 1955 m.), o antrasis – planingai formuotus XVI a. antroje pusėje – XVIII a. Lietuvos miestus ir miestelius (darbą pradėjo 1958 m.). Pagal šių tyrimų rezultatus 1967 m. buvo sudarytas bendras vertingų urbanistikos paveldo objektų sąrašas, pateiktas specialistams svarstyti ir įteisinti, 1969 m. sausio 27 d. jis buvo aprobuotas⁴. Sudarant saugotinių objektų sąrašą stengtasi atrinkti ir apsaugoti būdingiausius ir vertingiausius Lietuvos miestų bei miestelių visų trijų planinių tipų (linijinio, radialinio, stačiakampio) charakteringus ir retus, bet savitus pavyzdžius. Jie parinkti pagal:

- skirtingą planų struktūrą bei jų susiklostymo pobūdį (savaiminis, planuotas), laiką ir regioną;
- centrų-aikščių formas ir tipus (savaimingai susiformavęs, planuotas);
- atskiriems tipams būdingą išsidėstymą gamtovaizdyje;
- senojo plano ir užstatymo išlikimo laipsnį (grynumą, dabar sakytume „autentiškumą“)⁵.

Nuo 1967 m. vertingų urbanistikos objektų sąrašas buvo tikslinamas, ir padarius paskutinius pakeitimus (1989) vietinės reikšmės urbanistikos paminklų sąrašė liko 60 pozicijų, o respublikinės reikšmės senamiesčių – 7 (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Trakai, Kėdainiai, Telšiai ir Ukmergė)⁶.

1970–1978 m. buvo vykdomi detalūs vietinės reikšmės urbanistikos objektų (61 objekto, Telšiai ir Ukmergė pateko į šių objektų sąrašą, nes respublikinės reikšmės jie buvo pripažinti tik 1989 m.) istorinės urbanistinės raidos tyrimai, leidę nustatyti, kokius plano ir tūrinės erdvinės kompozicijos elementus ir formas reikia saugoti bei kokioje teritorijoje tie vertingi elementai ir formos yra, parengtos vertingų teritorijų ir jų apsaugos zonų ribos. Lygiagrečiai šiems darbams buvo rengiami respublikinės reikšmės sena-

2 Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme šis terminas vartojamas siauresne sąvoka: „tvarkyba – kultūros paveldui išsaugoti atliekami darbai: tyrimas (taikomas), remontas, avarijos grėsmės pašalinimas, konservavimas, pritaikymas, restauravimas, atkūrimas, šių darbų planavimas ir projektavimas“. Autorės nuomone, didelio prieštaravimo tarp šio termino traktavimo nėra, nes tiek vienu, tiek kitu atveju sąvoka apima ne tik konkrečius tvarkymo darbus, bet ir tiriamąją bei projektinę veiklą.

3 Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, [interaktyvus], 2004., Nr. IX-2452, [žiūrėta 2014-08-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458428].

4 Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas: vertybių įteisinimas, apsauga, tvarkymas (1967–1993)*: Dokumentų rinkinys, Vilnius: Savastis, 2005, p. 6.

5 *Ibid.*, p. 12.

6 *Ibid.*, p. 22.

miesčių regeneracijos projektai: Vilniaus (I – 1956–1959 m., II – 1972–1974 m., III – 1988–1992 m.), Kauno (I – 1959–1961 m., II – 1975–1977 m.), Klaipėdos (I – 1961–1963 m., II – 1973–1975 m.), Kėdainių (1964 m.). Rengiant šiuos projektus, atlikti įvairūs tūrinės erdvinės senamiesčių sanklodos tyrimai, apibendrintos ir nusakytos tiek vertybių nustatymo, tiek jų tyrimo, tiek perspektyvinio modeliavimo metodikos^{7,8}. Nuosekliai ir detalizuotą urbanistinio objekto tyrimo metodiką iliustruoja *darbo vykdymo schema*, pateikta kaip 1986 m. parengtos *Metodinės rekomendacijos senosios ir naujosios architektūros integravimui projektuojant LTSR istorinius miestus* priedas⁹. *Metodika* apima tiek plačius esamos būklės tyrimus, tiek teritorijos architektūrinio urbanistinio formavimo koncepciją, pagrįstą vertybių apsauga ir galima plėtra.

XX a. 7–8 deš. Lietuvoje buvo sukurta neabejotinai vienintelė tarp Sovietų Sąjungos respublikų mokslinių-praktinių priemonių sistema vienos rūšies materialiajam paveldui saugoti ir tvarkyti. Iki 1991 m. ši sistema veikė taip nepriklaistingai, kaip tai galėjo būti įmanoma totalitarinėje valstybėje¹⁰.

XX–XXI amžių sandūroje vėl grįžtama prie urbanistikos paveldo vertybių inventorizavimo. 1990–1995 m. atliekami tyrimai didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje), tyrimų tikslas – nustatyti saugotinas urbanistikos paveldo teritorijas, esančias 1940 m. administracinėse mies-

tų ribose^{11, 12, 13}. Nuo 1995 m. atnaujinami 1969 m. vietos reikšmės urbanistikos paminklais paskelbtų objektų tyrimai, siekiant išsiaiškinti nuo to laiko įvykusius pasikeitimus juose. Taip pat tiriami visi miestai ir miesteliai atsiradę iki 1940 m., įvardijama, kuo būdingas, savitas ir unikalus Lietuvos urbanistikos paveldas. Tyrimų medžiaga publikuojama monografijose¹⁴. XXI a. urbanistikos paveldo objektų kokybiniai tyrimai atliekami pasitelkiant ne tik vizualinius natūros stebėjimus bei grafinę stebimų objektų analizę, bet ir naudojant šiuolaikines kompiuterines programines įrangas¹⁵.

Šią glaustą urbanistikos paveldo mokslinių tyrimų ir vertybių nustatymo retrospektyvą Lietuvoje galima būtų išreikšti tokia tendencija:

- darbų pradžioje vyravo *kiekybiniai tyrimai*, jų tikslas buvo atrinkti tuos pavyzdžius, kurie atspindėtų urbanistikos paveldo savitumus Lietuvoje;
- vėliau vyko *kokybiniai tyrimai* (kai kurie lygia-grečiai kiekybiniais) – atliekami detalūs urbanistinių objektų tyrimai, nusakomos vertybės, apibrėžiamos jų teritorijos, modeliuojama perspektyvinė plėtra;
- atgavus Lietuvos nepriklausomybę, po 1990 m. vėl grįžtama prie *kiekybinių* urbanistikos paveldo objektų tyrimų – naujos teritorijos įgauna paveldo sauginį statusą. *Kokybinių* tyrimų mažėja [žr. 1 lentelę].

7 Казис Шешелгис, *О методике архитектурно-художественного исследования города (на примере г. Вильнюса)*, LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Statyba ir architektūra, 1963, Nr. 3.

8 Vytautas Jurkštas, „Kauno senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija“, in: *Architektūros paminklai*, 1975, t. III, p. 98–120.

9 Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas*, p. 147–170.

10 *Ibid.*, p. 6.

11 Jūratė Jurevičienė, Eugenijus Ivaškevičius, Augis Gučas, Rimas Kaikaras, Vilniaus senamiesčio ir kitų urbanistinių paminklinių teritorijų projektas, in: Vilniaus apskrities archyvas (toliau – VAA), 1990, F2-101-170.

12 Antanas Pilypaitis, Giedrė Miknevičienė, Augis Gučas, Jūratė Jurevičienė, Vilniaus miesto centrinės dalies (1940 m. miesto ribose) paminklinių teritorijų statuso pasiūlymai, VAA, 1993, F2-101-208.

13 Jurgis Bučas, „Urbanistikos paveldo saugotinos teritorijos“, in: *Urbanistika ir architektūra [Town Planning and Architecture]*, Vilnius, 1995, 1–2(19–20), p. 156–172.

14 Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. I–VI, Vilnius: Savastis, 1999, 2002, 2004, 2005, 2007, 2009.

15 Kęstutis Zaleckis, Irena Matijošaitienė, „Urbanistinis genotipas: kai kurie aspektai ir jų kaitos tyrimai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2011, 35(2), p. 73–81.

Table 1. Retrospect of the scientific research of urban heritage in Lithuania in the 20th and early 21st centuries

vykdyta veikla	laikotarpis					
	XX a. 6–7-asis dešimtmečiai	8-asis dešimtmetis	9-asis dešimtmetis	10-asis dešimtmetis	XX–XXI a. sandūra	XXI a. 1–2-asis dešimtmečiai
▪ urbanistikos paveldo objektų sąrašų sudarymas	1955–1969					
▪ urbanistikos paveldo objektų vertybių apibrėžimas ir teritorijų ribų nustatymas		1970–1978				
▪ urbanistikos paveldo vertybių nustatymo, tyrimo, perspektyvinio modeliavimo metodikų parengimas			1979–1986			
▪ regeneracijos projektų rengimas	1956–1992					
▪ didžiųjų Lietuvos miestų saugotinių teritorijų 1940 m. miestų administracinėse ribose nustatymas				1990–1995		
▪ viso urbanistikos paveldo, atsiradusio iki 1940 m., inventorizavimas					1995–2009	
▪ paveldo objektų vertinųjų savybių nustatymas (aprašymas), specialiųjų planų rengimas						2005– ...
vykdytos veiklos apibūdinimas	<i>dominuoja kiekybiniai tyrimai</i>	<i>dominuoja kokybiniai tyrimai</i>		<i>dominuoja kiekybiniai tyrimai</i>		<i>dominuoja vertybių aprašymas, reglamentavimas</i>
						→ ?

Šioje tendencijoje galima išvelgti pavojų – neįsisąmoninus urbanistinio paveldo vertybių išskyrimo tikslo *respektuoti miesto istorinę raidą ir jo savitumą*, saugojimo diapazonas gali netekti ribų, o pats saugojimas tapti nepakeliama našta tiek gyventojams, tiek valstybei.

Praėjęs šimtmetis pasižymėjo brandžiais Lietuvos urbanistikos paveldo moksliniais tyrimais, kurie savo laikmečiu netgi pranoko tarptautinę mintį – *miestų paveldą* respektuojanti chartija priimta 1987 m., o Lietuvoje jau nuo 1969 m. tvirtinami urbanistikos vertybių sąrašai ir vykdomi tiriamieji darbai.

Apibendrinant urbanistikos paveldo mokslinių tyrimų skyrių, reiktų nusakyti, kas yra urbanistikos paveldo vertybė. Čia vertėtų pacituoti mokslininką Algimantą Miškinį, daugiausiai nuveikusį šioje srityje:

Urbanistikos paveldo vertybėmis laikomos tos plano, užstatymo, tūrinės ir erdvinės kompozicijos visumos dalys, elementai ir formos, kurios: 1) yra reikšmingos viso Lietuvos urbanistikos paveldo ar atskirų jo objektų raidai bei jos savitumams atskleisti, fiksuoti, pažinti; 2) lemia ir įprasmina paveldo objektų kompozicijos brandumą ir savitumus.¹⁶

Urbanistikos paveldo vertybes yra apibrėžęs ir Jurgis Bučas, 1993–1995 m. kartu su Algimantu Miškiniu rengęs *Urbanistikos paveldo saugotinių teritorijų 1940 metų Kauno ir Klaipėdos miestų administracinėse ribose* projektinius pasiūlymus, – tai istorinę ir kultūrinę vertę turinčios šio paveldo teritorijos. Kultūrinė vertė nustatoma remiantis dviem kriterijais: istoriniu informatyvumu ir struktūros brandumu. Siūloma atsižvelgti į tokias pagrindines urbanistinės struktūros požymių grupes:

▪ Urbanistinės struktūros formavimosi ypatybės (planavimo laikas ir autorius; teritorijos apstatymo laikas ir apimtis; įtraukimo į miesto žemes metai).

16 Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. I: *Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999, p. 14.

▪ Pirminės struktūros raiškumas, savitumas, įvairovė (planinės struktūros savitumas; erdvinės struktūros kompozicinis raiškumas; apstatymo pobūdis; geokultūrinė vienovė).

▪ Šiandienės struktūros autentiškumas ir fizinė būklė: deformacijų pobūdis, mastas; fizinės, moralinės amortizacijos laipsnis; pirminio plano ir apstatymo apimtis; kitų kultūros vertybių (archeologijos, istorijos, architektūros, dailės) kiekis¹⁷.

2. URBANISTIKOS PAVELDO OBJEKTŲ REKONSTRAVIMO MODELIAVIMAS LIETUVOJE XXI A. AR YRA TOKIA PRAKTIKA?

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, minėti vertingi urbanistikos paveldo objektai buvo įrašyti į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos registrą. Šio paveldo išsaugojimas, tvarkyba ir atgaivinimas reglamentuojamas įstatymais: Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (2004 m. rugsėjo 28 d. Nr. IX-2452), Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas (2001 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-628)^{18,19}. Pagrindiniais priežiūros, tvarkymo ir naudojimo dokumentais yra konkrečių urbanistinių objektų apsaugos Reglamentai ir Specialieji planai. Šiame straipsnyje autorė nesigilina į visas teisinių dokumentų vingrybes. Galima tik konstatuoti faktą, kad Lietuvos teisinė sistema, skirta kultūros paveldui (ne tik urbanistikos), yra gana paini, nes remiamasi skirtingais įstatymais ir reglamentais, o kartais pateikiamos pernelyg apibendrintos

17 Jurgis Bučas, „Urbanistikos paveldo saugotinos teritorijos“, in: *Urbanistika ir architektūra [Town Planning and Architecture]*, Vilnius, 1995, 1–2(19–20), p. 156–172.

18 Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas, [interaktyvus], 2001, Nr. IX-628, [žiūrėta 2014-08-28], http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=464133.

19 Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, [interaktyvus], 2004, Nr. IX-2452, [žiūrėta 2014-08-28], http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458428.

formuluotės, leidžiančios daryti įvairias interpretacijas.

Autorė nori tik atkreipti dėmesį, kad atidžiau pastudijavus tiek įstatymus, tiek poįstatyminius aktus, ryškėja, jog urbanistikos paveldo objektams vietos šiuose dokumentuose nėra. Net pagrindinėse LR nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo sąvokose urbanistikos sąvoka neapibrėžta (2 str.). Pagal šį įstatymą saugomas arba *objektas* (statinys ar kitas nekilnojamas daiktas), arba *vietovė* (teritorija <...>, kurioje yra kultūros paveldo objektų). Sąvoka *urbanistinis* atrandama tik skirstant nekilnojamąjį kultūros paveldą pagal reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį (3 str.). Esant tokiai situacijai, sunkumai kyla pamėginus įsprausti urbanistikos objektus į teisinį rūbą įrašant juos arba aprašant jau esančius Kultūros vertybių registre. Nekilnojamoji kultūros vertybė Registre gali būti registruojama kaip *pavienis kultūros paveldo objektas* (pavienis objektas gali būti vieta, statinys ar kitas nekilnojamas daiktas), *kompleksinis objektas* arba *kultūros paveldo vietovė*. Taigi urbanistikos objektas gali būti įvardytas tik kaip *vietovė*, bet, kad vietovė būtų registruota paveldo objektu, joje turi būti registruotų pavienių objektų arba kompleksų. Be to, vietai rekomenduojama steigti *rezervatą*, *draustinį* ir t. t., o čia jau galioja kitas įstatymas – LR saugomų teritorijų įstatymas.

Nors 2011 m. birželio mėn. išleistas kultūros ministro Nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašas yra papildytas ir vietovės vertingosios savybės tikrai nusako urbanistikos objekto ypatumus (net devynios naujos sąvokos skirtos urbanistiniam objektui; pateiktas grafinių priedų vietai sąrašas)²⁰, tačiau pagrindiniai LR įstatymai, skirti kultūros paveldui (taip pat

ir urbanistikai), yra orientuoti į **statinius** ir **gamtos objektus**.

Nuo 2005 m. (įsigaliojus Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymui) vyksta miestų senamiesčių ir kitų urbanistikos paveldo objektų vertingųjų savybių nustatymas/aprašymas. Be to, Kultūros paveldo departamentas organizuoja ir finansuoja tokių nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiųjų planų rengimą:

- kultūros paveldo teritorijų ir apsaugos zonų *ribų planai* – skirti riboms nustatyti ar pakeisti;
- *paveldotvarkos projektai* – rengiami paveldosaugos reikalavimams ir konkrečių tvarkymo priemonių sistemai nustatyti ar pakeisti. Šiuose projektuose reglamentuojamas ir naujų statinių aukštis, tūris, užstatymo tankumas, intensyvumas ir t. t.²¹

Lietuvos valstybė finansuoja reglamentų rengimą, tačiau nefinansuoja, ir todėl nėra vykdomi senamiesčių bei miestų istorinių centrų rekonstravimo projektiniai pasiūlymai ar galimybių studijos, kuriose būtų modeliuojama esamomis urbanistinėmis vertybėmis ir ieškoma naujos erdvinės tūrinės kokybės. Pats reglamentavimo eiliškumas ir metodika būtų nuoseklesnė ir labiau pagrįsta, jei, nustatčius vertybes, būtų modeliuojama galima plėtra ir tik tada jiniai reglamentuojama. 1986 m. A. Miškinio parengtose *Metodinėse rekomendacijose*²² pateikiama architektūrinio urbanistinio formavimo metodika apima ir naujus dominančių bei akcentų išdėstymo, naujo užstatymo kūrimo, erdvių formavimo principinius siūlymus [2 lentelė]. 1956–1992 m. rengtuose Lietuvos miestų Senamiesčių regeneracijos projektuose taip pat buvo modeliuojamas istorinių centrų vystymas.

Naujos urbanistinės kokybės kūrimas istorinėje aplinkoje nepažeidžiant esamos dermės yra kom-

20 Nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašas, 2011. Patvirtintas LR kultūros ministro 2011 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. IV-447, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450931.

21 Diana Varnaitė, „Urbanistinio paveldo apsauga: nuo kritikos prie konstruktyvaus bendradarbiavimo“, in: *VI Lietuvos urbanistinis forumas*, 2012, p. 18–23.

22 Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas*, p. 147–170.

Table 2. Comparison of propositions in *The Concept of Vilnius Old Town Heritage Project* (A) and *Methodology* by A. Miškinis (1986, B)

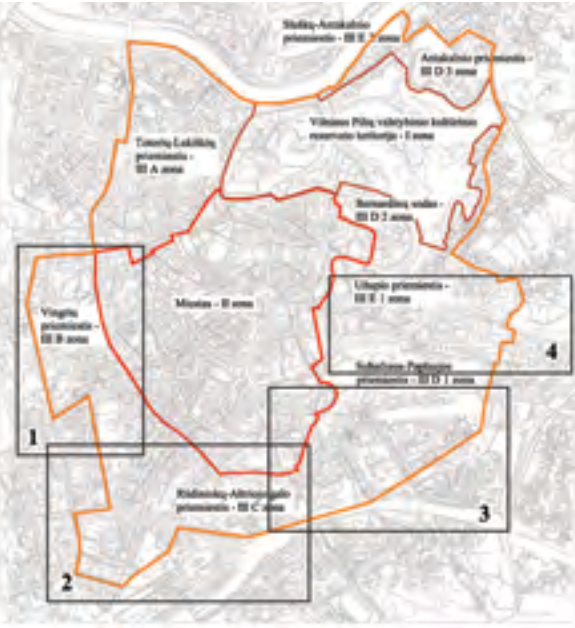
A. Vilniaus Senamiesčio koncepcijos reglamentai (Vilniaus senamiesčio, 2012)		
<p><i>Dominuojančių teritorijų (T1 ir T2) reglamentai:</i></p> <p>Teritorijos T1 prioritetinė tvarkybos kryptis – urbanistinės struktūros restauravimas gynybinės sienos ribose. <i>Tikslas</i> – išsaugoti vertingąsias savybes, išryškinti, atskleisti išlikusios dalies kultūrinę vertę.</p> <p>Teritorijos T2 prioritetinė tvarkybos kryptis – urbanistinės struktūros restauravimas istoriniuose priemiesčiuose. <i>Tikslas</i> – išsaugoti vertingąsias savybes, išryškinti, atskleisti išlikusios dalies kultūrinę vertę, grąžinti prarastas fizines-technines savybes, išryškinti bei atskleisti kultūrinę vertę tuo pačiu pritaikant nūdienos poreikiams.</p> <p>Abiejų tipų teritorijose <i>leistini tokie tvarkybos darbai</i> – taikomieji moksliniai tyrimai, konservavimo, priešavariniai, remonto, restauravimo, atkūrimo, pritaikymo (inžinerinių tinklų rekonstravimas, naujų sistemų įrengimas) darbai; galimas reglamentuotas nevertingų užstatymo struktūros elementų atnaujinimas, nepažeidžiant susiklosčiusių planinės ir erdvinės struktūros bruožų.</p>		
B. A. Miškinio <i>Metodikos</i> siūlomi metodai (Miškinis, 2005)		
1	2	3
		
Dominančių ir kitų reikšmingų pastatų minimalių aukščių nustatymas	Aikščių ir gatvių formavimo principiniai siūlymai	

pleksinis ir sudėtingas uždavinys. Jo sprendimas reikalauja metodinio nuoseklumo. Siekiant galutinio rezultato projektuose nuosekliai turėtų būti pereinami esamos urbanistinės struktūros ypatumų tyrimo, koncepcijos pagrindimo ir detalaus projektavimo etapai. VGTU Architektūros studijų akademinų darbų urbanistikos tematika praktika iliustruoja, kad istorinių miesto dalių plėtra gali būti sėkmingai modeliuojama. 3 ir 4 lentelėse sugretinami Vilniaus Senamiesčio paveldotvarkos projekto koncepcijos fragmentai ir tose pačiose vietose atlikti studentų projektiniai pasiūlymai.

truoja, kad istorinių miesto dalių plėtra gali būti sėkmingai modeliuojama. 3 ir 4 lentelėse sugretinami Vilniaus Senamiesčio paveldotvarkos projekto koncepcijos fragmentai ir tose pačiose vietose atlikti studentų projektiniai pasiūlymai.

3 lentelė. Vilniaus Senamiesčio paveldotvarkos projekto koncepcija (A) ir VGTU studentų akademinį darbų teritorijos, kurioms buvo rengti projektiniai pasiūlymai (B)

Table 3. The Concept of the Vilnius Old Town Heritage Project (A) and the territories for which VGTU students prepared project proposals (B)

A	B
	
<p>Teritorijos A1 Prioritėtinė tvarkymo kryptis – urbaninės struktūros konservavimas</p> <p>Teritorijos T1 Prioritėtinė tvarkymo kryptis – urbaninės struktūros restauravimas gyvytinės sienos ribose</p> <p>Teritorijos T2 Prioritėtinė tvarkymo kryptis – urbaninės struktūros restauravimas istoriniuose priemiesčiuose</p> <p>Teritorijos T3 Prioritėtinė tvarkymo kryptis – buvusių urbaninės struktūros atkūrimas, atliekant tyrimus pagrįstus funkciniais paveldosaugos, statybos ir kretovarkos žaliųjų gyvytinės sienos ribose</p> <p>Teritorijos T4 Prioritėtinė tvarkymo kryptis – reglamentuota urbaninės struktūros kaita siekiant atkurti sunaikintą istorinę urbanistinę-erdvinę struktūrą arba protėsi Vilniaus senamiesčiui būdingus erdvinio formavimo principus</p>	<p>Teritorijos, nagrinėtos akademinuose darbuose:</p> <p>1 – Vingrių priemiesčio fragmentas;</p> <p>2 – Rūdininkų-Aštriojo galo priemiesčio fragmentas;</p> <p>3 – Subačiaus-Paplaujos priemiesčio fragmentas;</p> <p>4 – Užupio ir Paplaujos priemiesčių fragmentai.</p>

APIBENDRINIMAS

1. Lietuvoje esame paveldėję turtingą mokslinę/tiriamąją urbanistikos paveldo vertybių nustatymo metodiką. Lietuvos urbanistikos paveldo vertinimų objektų pirminis sąrašas buvo sudarytas XX a. 7–8 deš. (vėliau jis buvo tikslinamas). Urbanistinio paveldo tyrėjai (A. Miškinis, A. Pilypaitis) yra aiškiai apibrėžę šio paveldo vertybes – tai istorinę ir kultūrinę

vertę turinčios miestų struktūros, plano, užstatymo ir tūrinės-erdvinės kompozicijos visumos dalys, elementai ir formos, kurios yra reikšmingos viso Lietuvos urbanistikos paveldo ar atskirų jo objektų raidai bei jos savitumams atskleisti, fiksuoti, pažinti ir išryškina urbanistinio paveldo objektų kompozicijos brandumą bei savitumus. Saugomų urbanistikos paveldo objektų sąrašas nėra baigtinis – objektai yra iš naujo peržiūrimi, naujos teritorijos skelbiamos

Table 4. Juxtaposition of fragments from *The Concept of the Vilnius Old Town Heritage Project* and academic projects of VGTU students

<i>Vilniaus Senamiesčio paveldotvarkos plano koncepcijos fragmentas</i>	VGTU Urbanistikos katedros absolventų baigiamieji darbai
1 	A
B 	C
<p>1 – Vingrių priemiesčio fragmentas. A, B – teritorijos urbanistinė architektūrinė koncepcija; C – užstatymo detalizacija (stud. V. Macijauskaitė (2013), vadovė D. Dijokienė)</p>	

2

A

B

C

2 – Rūdininkų-Aštriojo galo priemiesčio fragmentas. A,C – teritorijos urbanistinė architektūrinė koncepcija; B – užstatymo detalizacija (stud. U. Urbonavičiūtė (2013), vadovė D. Dijokienė)

3

A

B

3 – Subačiaus-Paplaujos priemiesčio fragmentas. A – teritorijos urbanistinė architektūrinė koncepcija; B – užstatymo detalizacija (stud. M. Vaitkutė (2012), vadovė D. Dijokienė)

4

A

B

4 – Užupio ir Paplaujos priemiesčių fragmentai. A – teritorijos urbanistinė architektūrinė koncepcija; B – užstatymo detalizacija (stud. G. Gajauskaitė (2014), vadovė D. Dijokienė)

vertingomis. Urbanistikos paveldo inventorizavimas yra būtinas, tačiau saugojimo diapazonas negali plėstis be ribų, nes pats saugojimas taps nepakeliama našta tiek gyventojams, tiek valstybei.

2. Šiandieninė Lietuvos teisinė sistema, skirta nekilnojamajam kultūros paveldui (taip pat ir urbanistikai), yra paini, remiamasi skirtingais įstatymais ir kitais dokumentais. Pagrindiniai LR įstatymai nėra orientuoti *urbanistikos* paveldo išsaugojimui.

3. Lietuvos valstybė finansuoja senamiesčių ir istorinių centrų reglamentinių dokumentų rengimą, tačiau yra praleidžiamas svarbus etapas – urbanistikos objektų rekonstravimo modeliavimas. Projektiniai pasiūlymai, kuriuose būtų modeliuojama esamomis urbanistinėmis vertybėmis ir ieškoma naujos erdvinės-tūrinės kokybės, praktiškai atliekami tik studentų akademinuose darbuose.

ŠALTINIAI

- Jurevičienė Jūratė, Ivaškevičius Eugenijus, Gučas Augis, Kaikaras Rimas, Vilniaus senamiesčio ir kitų urbanistinių paminklinių teritorijų projektas, in: Vilniaus apskrities archyvas (toliau – VAA), 1990, F2-101-170.
- Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, [interaktyvus], 2004, Nr. IX-2452, [žiūrėta 2014-08-28], http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=458428.
- Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas, [interaktyvus], 2001, Nr. IX-628, [žiūrėta 2014-08-28], http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=464133.
- Nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašas, 2011. Patvirtintas LR kultūros ministro 2011 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. ĮV-447, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450931.
- Pilypaitis Antanas, Miknevičienė Giedrė, Gučas Augis, Jurevičienė Jūratė, Vilniaus miesto centrinės dalies (1940 m. miesto ribose) paminklinių teritorijų statuso pasiūlymai, in: VAA, 1993, F2-101-208.
- Vilniaus Senamiesčio paveldotvarkos projekto koncepcija. Laida „D“, [interaktyvus], 2012, [žiūrėta 2014-11-25], <http://www.kpd.lt/vsforum/list.php?9>.

LITERATŪRA

- Bučas Jurgis, „Urbanistikos paveldo saugotinos teritorijos“, in: *Urbanistika ir architektūra [Town Planning and Architecture]*, Vilnius, 1995, 1–2(19–20), p. 156–172.
- Dijokienė Dalia, „Urbanistikos paveldo tvarkybos ištakos ir šiuolaikinė situacija Lietuvoje“, in: *Urbanistika ir architektūra [Town Planning and Architecture]*, Vilnius, 2011, 35(4), p. 238–248.
- Jurkštas Vytautas, „Kauno senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija“, in: *Architektūros paminklai*, 1975, t. III, p. 98–120.
- Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. I–VI, Vilnius: Savastis, 1999, 2002, 2004, 2005, 2007, 2009.
- Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. I: *Užneimūnės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999, p. 10–16, 343–352.
- Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas: vertybių įteisinimas, apsauga, tvarkymas (1967–1993)*: Dokumentų rinkinys, Vilnius: Savastis, 2005, p. 212.
- Varnaitė Diana, „Urbanistinio paveldo apsauga: nuo kritikos prie konstruktyvaus bendradarbiavimo“, in: *VI Lietuvos urbanistinis forumas*, 2012, p. 18–23.
- Zaleckis Kęstutis, Matijošaitienė Irena, „Urbanistinis genotipas: kai kurie aspektai ir jų kaitos tyrimai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2011, 35(2), p. 73–81.
- Шешелгис Казис, *О методике архитектурно-художественного исследования города (на примере г. Вильнюса)*, LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Statyba ir architektūra, 1963, Nr. 3.

RECONSTRUCTION OF OLD TOWNS AND HISTORICAL CENTRES IN LITHUANIA: IDENTIFICATION OF VALUES, METHODOLOGICAL PRINCIPLES AND DEVELOPMENT SIMULATION

Dalia Dijokienė

KEYWORDS: town, Old Town, historical centre, urban heritage, value of urban heritage, development of historically formed urban structures, immovable cultural heritage, regulation.

SUMMARY

The concept of the value of urban heritage is relatively new in the history of the humanity. Protection of urban heritage objects began in the latest period of the development of global tangible objects of immovable cultural heritage. Protection of these objects has been developing as an opposition to the dominant urbanisation processes. The article analyses the solid scientific framework of urban heritage research in Lithuania, on which interpretation and legalisation was based, and discusses the present-day legal framework of urban heritage management, pointing out its drawbacks. It is stated that in the 21st century, design proposals modelled on the existing historical urban values and seeking a new volumetric spatial quality in cities are advanced only in students' academic works.